

pređu šezdesete godine uglavnom dožive sredinu sedamdesetih u veoma dobroj formi. Smatra se da je to period kada počinje starenje. Tako se da veoma lako uočiti da se poslije šezdesetih stvarni život za većinu starih ljudi mijenja i to veoma brzo, čak brže nego društvo može pratiti ili prihvatiti tu promjenu. Nekoliko statističkih podataka mogu ovo potvrditi, te sasvim suprotno uobičajenom shvatanju starosti zaista omogućiti redefiniranje poimanja starosti u budućnosti. U Velikoj Britaniji osamdesetih 5% starih su zaposleni puno radno vrijeme, oko 10% njih radi polovinu radnog vremena, mnogi volontiraju, a 25% njih pomaže bolesnim i hendikepiranim starim ljudima, 11% pomaže svojim susjedima, dok su 21% starih 65—74 godine i 11% starih preko 75 godina uključeni u neki dobrovoljan posao. Mogli bismo reći da preko 50% starih ljudi pomaže drugima. Dakle, ako uzmemo u obzir sve poslove koje obavljaju stari ljudi sami za sebe, a koje bi inače, ako bi oni bili stari i nemoćni onako kako se obično o njima misli, društvo preuzelo na sebe, stari bi bili teret društvu. Međutim, oni ipak i nisu takav teret društvu kako se to odmah automatski kada se spominje starost poima. Analogno, naprijed disakutiran problem neplaćenog rada domaćica u domaćinstvu, a koji je bez sumnje, bar u razvijenim industrijskim zemljama, pozitivan doprinos privredi zemlje, podsjeća upravo na ovu diskusiju o toliko poslova koje stari ljudi obavljaju u društvu i koji nisu stoga teret nego korist tom društvu. Od četrdesetih godina do danas u Britaniji, dobar dio istraživanja industrijskih sociologa i psihologa, pokazuju da veoma visok postotak starih šezdeset i sedamdeset godina mogu obavljati svoje zanimanje sasvim uspješno. Ako se i može govoriti o nešto slabijoj agilnosti i sporosti starih, može se također, na drugoj strani govoriti o kompenzaciji u većem iskustvu, koncentraciji i motivaciji. Praksa uvijek održava obučenost za obavljanje određenog posla na visokom nivou. Sve ovo nam prije govori da je starost, stari ljudi u povijesnom smislu te riječi, izvor određene korisnosti a ne balast društvu, jedino je potrebno pronaći adekvatan odgovor na pitanje koje i

kakve korisnosti? Dakle, pitanje starosti, »problem« za one koji hoće tako, a zadatak za socijalne gerontologe je nova sociološka tema za raspravu. To je također, novo iskustvo ne samo za Britansko društvo, nego i za sva ona društva koja će na svom manje ili više istom putu industrijskog razvoja doći u demografsku situaciju starenja stanovništva i kao rezultat imati mnogo starih ljudi u društvu. Svakako bi trebalo početi od onoga što je zaključak u ovom poglavlju knjige, a to je da buduće vrijeme traži od nas potpuno drugačije razmišljanje o starenju i starim ljudima. Starost je tu, postaje dio naše svakodnevnice, što upućuje na to da je neophodno da budemo svjesni da je svaka budućnost drugačija i da će i naša biti nešto potpuno različito od onoga što živimo sada. I zato bismo se morali pripremiti za susret sa starošću u budućnosti.

Željka Mudrović

Claude Levi-Strauss
Didier Eribon

IZBLIZA I IZDALEKA

Svjetlost, Sarajevo, 1989, 197. str.

Ne dešava se baš često da se u našim knjižarama pojavi neko antropološko djelo. Originalnih radova naših autora gotovo i da nema (čast izuzecima), a i prijevodi su zaista prava rijetkost. Problem je svakako institucionalne prirode. Apsurd je da u nas ne postoji niti jedan odsjek za socijalnu i kulturnu antropologiju (mali je izuzetak Sekcija za soc. antropologiju pri Slovenskom sociološkom društvu za koju se »izborio« veliki entuzijast — Stane Južnič). Zato knjiga »Izbliza i izdaleka« predstavlja iznenađenje, pogotovo ako se zna da je u originalu objavljena 1988, a već slijedeće godine prevedena, što je za jednu antropološku studiju na ovim prostorima najblaže rečeno neobično.

Knjiga predstavlja kratku rekapitalizaciju cjelokupnog djela i bitnih sekvenci iz života najvećeg živućeg antropologa — Claudea Levi-Straussa. Pisana u obliku razgovora Levi-Straussa i Eribona pokušava da u jednom sažetom i popularnom obliku približi neke bitne značajke Levi-Straussovog strukturalizma. Razgovori su grupirani u tri dijela. Prvi — »Kad se Don Kihot vraća« se bavi uglavnom biografskim elementima iz Levi-Straussova života (odakle možemo saznati čitav niz zanimljivih pojedinosti) i drugi i treći dio »Zakoni duha« i »Kultura, kulture« koji su nam mnogo značajniji, jer je autor u prilici da na konkretna i precizna pitanja Eribona daje koliko je moguće sažete, razumljive i koncizne odgovore. Riječ je o pitanjima kojima se Levi-Strauss bavio čitav život — pojmovi i međusobni odnosi mita, kulture, rase, strukture, sistema srodstva, transformacija struktura i dr. Pitanja su naravno konkretizirana na Levi-Straussovo relativno unikatno viđenje odnosa strukture i čovjeka, odnosno strukture i kulture. Za Levi-Straussa je odnos suprotnosti između prirode i kulture dominirajući odnos u tumačenju čovjeka (taj problem izuzetno dobro analizira na primjeru porijekla incesta u »Osnovnim strukturama srodstva«). Smatra da je njegov rad u stvari pokušaj da se prevaziđe suprotnost koja je postala klasična u zapadnoj filozofiji preko poretka osjetnog i shvatljivog. »Činilo mi se da je misao naroda zvanih »divljaci«, koja je ostala nepristupačna u ovom razlikovanju, tekla na nivou osjetnih kvaliteta, ali je i pored toga uspjela da izgradi na toj jedinosti osnovu sliku svijeta koja nije lišena logičnosti...« U idejnom smislu Levi-Strauss jednostavno nastavlja onu liniju kulturnog relativizma započetu od Boasa, a razvijenu i populariziranu od Lowiea, Meadove, Benedictove i Kroebera. Međutim, on je vrlo uspješno taj kulturni relativizam doveo do jednog višeg i filozofski izgrađenijeg nivoa — strukturalizma. Ovdje više nije riječ samo o nepostojanju hijerarhije među kulturama, odnosno o prirodnoj dominaciji pojedinih kultura, nego i o nepostojanju hijerarhije između čovjeka i ostalih »objekata« u prirodi. Postoje samo strukture i odnosi između pojedinih

struktura. Time je strukturalizam predstavljen kao neki oblik totalnog relativizma, čiji credo nužno završava u skepticizmu, koji je evidentan u nekim Levi-Straussovim radovima. Ipak, to je jedna od komponenti Levi-Straussovog strukturalizma. Druga bitna značajka jest sukob između apstraktne misli i običaja. Autor je mišljenja da društvo ne zavisi od apstraktne misli, kako si to ljudi predočavaju, nego je ono stvoreno običajima, navikama i da kršči ove navike i običaje »pod žrvnjevima razuma« uništavamo živote zasnovane na drugačijim kulturnim modelima. »Istinska sloboda može imati samo konkretnu sadržinu: ona je sastavljena od ravnoteža između malih zavisnosti, sitnih uzajamnih pomaganja, a protiv toga se ogorčeno bore teorijske ideje koje proglašavamo razumnim.«

Kada se govori o strukturalizmu Levi-Straussa se obično svrstava u krug strukturalista — teoretičara književnosti poput Foucaulta, Barthesa, Lacan, međutim, on smatra da osim naziva strukturalizam, i vremena u kojem su djelovali, on nema ništa zajedničkog s njima. Levi-Strauss kaže da pripada skupini koju čine Jakobson, Vernant de Saussure, Dumezil. U nekom širem idejnom smislu on je, kako sam ističe, bliži simbolistima 19. st. nego »mondenskom« strukturalizmu šezdesetih i sedamdesetih godina ovog stoljeća.

Stiče se dojam da je Levi-Strauss čovjek koji je čitav svoj život proveo u različitim oblicima idejnih i teorijskih sukoba kako sa suvremenicima — Sartre, Brenton, Gurvitch, tako i sa starim autoritetima — Durkheim, Comte. Nije od malog značaja utjecaj Rousseau, Freuda i Marxa na mladog Levi-Straussa, ne toliko njihovi teorijski modeli koliko njihov način razmišljanja. »Njihova me je misao naučila da i prividno najbesmislenije pojave mogu da se razjasne razumnom analizom.«

U trećem dijelu knjige nameće se rasprava o odnosu kulture i rase. Levi-Strauss odmiče od kulturnog relativizma za još jedan korak — pominjući svoj rad »Rasa i kultura« (71) — i nameće jedno drugačije viđenje rase i kulture. Za njega su kulture nužno suprotstavljene jed-

na drugoj (na osnovu čega su ga, očigledno nerazumijevajući, neki optuživali za rasizam) i svaka se kultura širi zahvaljujući razmjeni sa drugim kulturama, ali također smatra da ta razlika kultura čini njihov susret plodnim. Vjerojatno je najkontraverznije njegovo mišljenje o Gobineau — za kog smatra da klasično djelo antirasizma dolazi baš od ovog autora, proglašenog ocem rasizma. Da bi se shvatio Gobineau, smatra Levi-Strauss, potrebno je umjesto pojma rasa u njegovim radovima čitati pojam kultura.

Uz nekoliko zamjerki prevodiocu zbog neadekvatnih prevođa pojedinih stručnih termina, mogli bi zaključiti da su baš knjige ovakvog tipa trenutno mnogo značajnije (na ovom stupnju razvijenosti antropologije u nas) nego radovi sa usko antropološkom tematikom (naravno da su i ovi tipovi radova dragocijeni), jer osim njihove edukativne vrijednosti oni, uz različite opće preglede, daju jednu sistematičniju sliku znanosti koja je za uvod u antropologiju od neprocjenjivog značaja.

Siniša Malešević

urednik Igor Primovac

»O TOLERANCIJI«

(Rasprave o demokratskoj kulturi)

»Filip Višnjić«, Beograd 1989.

Libertas omnibus rebus favorabilior est!

Imavši na umu ovu znamenitu latinsku sentenciju, beogradska je izdavačka kuća »Filip Višnjić«, nekoliko godina unazad, pokrenula ediciju »Libertas«, u kojoj je do sada izašlo jedanaest naslova.

Iako okuplja radove autora različitih filozofijskih, pa i političkih provencijencija, opće mjesto svih do sada štampanih knjiga jest propitivanje kako pojma slobode, tako i praktično-političkih institucija njenoga jamstva.

Premda po datumu objavljivanja ne spada u najnovije prevodilačke uspjehe ovog vri-

jednog beogradskog izdavača, našu je pažnju zaokupio zbornik »O toleranciji« (rasprave o demokratskoj kulturi) urednika Igora Primovca. Ovaj beogradski socijalni filozof i etičar, jedan od rijetkih jugoslavenskih teoretičara sociologije morala, u nas prilično zastupljene discipline, prikupio je radove dvadesetak eminentnih mislilaca uglavnom anglsaksonskog kulturnog miljea uz nekoliko vrijednih izuzetaka. Zbornik obuhvaća studije napisane u vremenskom intervalu koji iznosi gotovo 300 godina. Izbor započinje klasičnim tekstovima Bayla, Spinoze i Locka, a završava Marcuseovom »Represivnom tolerancijom« i »Pohvalom nedosljednosti« Leszeka Kolakowskog.

Što je uopće tolerancija? Da li ona predstavlja vrlinu? Da li je ona poželjna sama po sebi ili tek kao sredstvo za postizanje nečega po sebi dobrog? Gdje su granice tolerancije i prema kome s pravom možemo biti netrpeljivi? U kojim područjima individualnog i društvenog života valja biti tolerantan?

Ovo su samo neka od pitanja na koja bi radovi integrirani u zborniku »O toleranciji«, željeli dati suvisle odgovore. Kako je, pak broj konačnih istinosnih sudova u etici veoma malen, ili jednak nuli (etički relativizam), a tolerancija po definiciji zahtjeva sukob svjetonazora, ideologija, religija i tsl., vječiti »paradoks tolerancije«, koji zasigurno obuhvaća jedno veoma široko polje problema o kojima će biti također ponešto riječi, neće biti riješen niti ovom, niti bilo kojom drugom knjigom, jer je jednostavno nerješiv, kako na etičkom tako i na metaetičkom nivou. Stoga pitanja istinitosti samo bivaju prevodena u pitanja »tehničke istine«, a legitimacija njihova arbitra uvijek ostaje formalna i dvojbena. Etički problem tolerancije postaje prividno rješiv u djelatnoj, političkoj sferi, koja ga djelomice ništi a djelomice ozakonjuje. Pa ipak, valja biti pošten i kazati kako je autorima tekstova integriranih u zbornik, svakako mnogo upućenijim u probleme od pisca ovih redaka, takvo što pretenciozno kao što je rješenje paradoksa tolerancije bilo sasvim izvan pameti. No njihovi pojedinačni doprinosi stvaranju jedne cjelovitije slike o mnogobrojnosti pitanja i odgovora vezanih za ovaj fenomen, vrijedni su pažnje čitatelja.